

Rajko Topolovec*

DRUŠTVA KMETSKIH FANTOV IN DEKLET IN TOVARIŠ JOŽKO TOMAŽI ZA AFIRMACIJO IN NAPREDEK NAŠIH VASI

V prispevku je prikazan razvoj in so nanizani uspehi Društev kmetiskih fantov in deklet (DKFD) v tedanjem ormoško-ptujskem okolišu. Rde a nit sta prizadevnost in množi nost društev s poudarkom na Sv. Bofenku pri Središ u, kot se je v asu Banovine kraj imenoval. Ob tem pa seveda nisem mogel zaobiti najzaslužnejšega Jožka Tomaži a. Opišem ga kot gonilno silo lastnega društva in tvorca Pododbora Zveze Ptuj in še kot podpredsednika Glavnega odbora zveze (GOZ) v Ljubljani. Mislim, da smo pri zaslužnih za samostojno Slovenijo »malce pozabili« nanj!

Uvod

»Preporod duha« podeželja preko Društev kmetiskih fantov in deklet (DKFD) je v Dravski banovini oziroma tedanji Sloveniji trajal ves as prve Jugoslavije. To je bilo kratko obdobje relativnega miru, ki se sicer ne more pohvaliti z gospodarskim napredkom podeželja, pohvali pa se lahko z vsestransko prizadevnostjo kmetске mladine, ki je vplivala na samozavest vseh Slovencev.

Slika 1: Jožko Tomaži (1910–1990).

Predvsem množi nost v številnih akcijah te organizacije je marsikateremu kraju na Slovenskem pomagala, da se je izvil iz dotedanje anonimnosti. In prav s tem se lahko pohvali tudi Sv. Bolfenk pri Središ u, kot se je tedaj kraj imenoval. Ob tem laskavem komplimentu za naš kraj ne morem mimo tega, da se ne bi zaustavil pri za to najzaslužnejšem tovarišu, kot so se v organizaciji naslavljali – Jožku Tomaži u z Vitana. Bil je gonilna sila te organizacije in sploh lovek akcije, ki ga povezujem z afirmacijo in vsesplošnim napredkom rojstnega kraja in tudi sicer. Energijo je namre sproš al preko okvirjev rojstnega kraja in bil tako reko inkubator novih društev KFD, ki jih je nato še združil v Pododbor KFD Ptujškega sreza. Bil pa je tudi ve letni podpredsednik Zveze KFD s sedežem v Ljubljani. Znašel se je tudi v asu Nem ije, kakor tudi v socialisti ni Jugoslaviji, eravno je sprva kazalo, da bo za vedno izginil s prizoriš a.

Pri Sv. Bolfenku pri Središ u (danes na Kogu) je v tistih asih dozoreval mladeni , ki mu gre zahvala za afirmacijo in znaten delež pri napredku kraja. V mislih imam njegovo organizacijsko in povezovalno sposobnost tedanje kme ke mladine, ki je po osnovni šoli ve inoma ostajala doma. Njegova aktivnost pa je zajemala še širše podro je v Slovenskih goricah, na Dravskem polju in v Halozah. Poznali pa so ga tudi na sedežu v Ljubljani. Že ute eno dejavnost društev kmetiskih fantov in deklet pa je prekinila nemška okupacija. V opevanem socializmu pa je bilo na podeželju ravno nasprotno in se je na preteklo razgibanost kme ke mladine »moralo pozabiti«. Da pa bi to »pozabo« vendar prekinili, sem pregledal še ohranjeno pisno gradivo, kot je bilo društveno glasilo *Gruda* (1924 do 1941), in arhivirano korospodenco – pisma Jožka Tomaži a svojemu predsedniku Zveze Ivanu Kronovšku, kakor tudi publikacije, ki so v drugi polovici osemdesetih let že, a še vedno enostransko, objavile dejavnosti in težave te predvojne podeželske organizacije. Pobrskal pa sem tudi po lastnem spominu in spominu nekaterih starejših rojakov in še celo redko žive ih lanov te organizacije pri Sv. Bolfenku na Kogu, med katerimi so najdragocenejši spomini nekdanje predsednice Aktiva žena v Ptujskem pododboru – gospe Mimike Novak (Sever).

* Rajko Topolovec, Abrami eva 14, 2251 Ptuj.

Iz polpretekle zgodovine Sv. Bolfenka torej na ta na in spoznavamo poleg že dokaj poznanega Jožeta Keren i a še Jožka Tomaži a. Oba sta dozorevala v asu socialne, politične in siceršnje preobrazbe, ki se je dotikala tudi naših vasi, ter si pri skupnem delu pomagala in se dopolnjevala. Pri a temu je tudi nesre ni rojak Alojz Mavri z Vitana, ki ga je 1. septembra 1935 na manifestacijskem shodu proti velikosrbski buržoaziji (vladajo im mestnim veljakom) v Ljutomeru zadela žandarmerijska krogla, ko je sokrajanu oziroma guberniku iz »NJIVE« Keren i u¹ pridržal kolo kot improviziran govorniški oder.²

Medvojno obdobje relativnega miru, ki ga povežem z obravnavano temo, je bilo tako reko tudi pripravljeno obdobje nove svetovne vojne in tako tudi obdobje številnih odkritij, ki so prav tako zajemala agrarno vejo gospodarstva (umetna gnojila, kemijska zaš ita rastlin ter nagel razvoj poljedelske mehanizacije). Agrarni skok so še zlasti doživljali v Ameriki in na zahodu Evrope, pri nas pa je že veliko pomenilo to, e so mladi na vasi kaj o tem slišali ali lahko kje prebrali. Vedeti namre moramo, da so še radioaparati bili redkost v mestih, kaj šele na podeželju, kjer ni bilo elektrike, gledanje filmov pa pravo udo za kme kega loveka. Štiriletna nemška okupacija, ki nam je z aprilom leta 1941 sledila, pa je kar nekaj od naštetih odkritij že zaradi lastne propagande vpeljala tudi pri nas in s tem znatno pospešila agrarni razvoj. Trdi komunizem, ki je sledil po letu 1945, pa je ta nemški agrarni zagon izni il, saj smo nato v real-socializmu imeli celo nižji hektarski donos kot prej v kraljevini. K padcu proizvodnje hrane sta najve pripomogli obe agrarni reformi, zlasti pa nasilno uvajanje kolektivizacije, ki nas je spravilo na rob lakote. Iz prehranske zagate so nas nato reševali UNRA paketi. Iz dijaškega doma v Ormožu se jih še živo spominjam.

Obdobje najve jega razcveta Društev kmetijskih fantov in deklet

Slovenski kme ki lovek se je v okoliš inah tvorbe nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, po vidovdanski ustavi leta 1921, znašel v položaju gospodarske, socialne in politične brezpravnosti. Številne politične stranke, skupaj s Slovensko kmetijsko stranko, niso bile v službi kmeta in njegove zaš ite. Delovale so bodisi v lastno korist ali pa v

korist velikosrbske buržoazije. Kulturno, prosvetno in vse drugo delovanje pa je bilo podrejeno politični razdeljenosti vaškega prebivalstva na dve globalni trdnjavi – na klerikalce in liberalce. Take so torej bile poglavitne zna ilnosti na Slovenskem, v asu, ko se je pojavilo mladinsko kme ko gibanje z novim imenom – Društva kmetijskih fantov in deklet (DKFD)³.

V osnovi so novo organizacijo, ki je tako združevala klerikalno in tudi liberalno mladino na podeželju, tvorila krajevna društva, ki so se povezovale v regijske Pododbore, ti pa v Zvezo kmetijskih fantov in deklet, s sedežem v Ljubljani. Za ela je delovati 14. decembra 1924. V istem asu je tudi za elo izhajati društveno glasilo – mese nik *Gruda*. »Mladi rod si je želel izoblikovati samoniklo društveno življenje, si omogo iti svojim težnjam ustrezno izobrazbo in tudi zabavo. Ve napredka ho e v kmetovanju, ve samozavesti, manj zaprtosti sam vase v asu, ko posameznik le malo pomeni, ko se vse združuje... .«, je bilo med drugim zapisano v uvodniku ene izmed prvih števil *Grude*. Na podeželju so se kmalu rodili rezultati, ki so se predvsem kazali v družabnem in izobraževalnem življenju preko italnic, knjižnic, v dramskih upodobitvah, v športnih sekcijah ter še zlasti s prireditvami preko kmetijskih opravil, kot so bile tekme žanjic in koscev, popestrenih s kolesarskimi in konjskimi tekmovanji.

V društvene vrste kmetijskih fantov in deklet pa so se kaj kmalu za eli »vrinjati« brezpravni komunisti, ki so zaradi oblastne prepovedi imeli težave že od leta 1920 in še ve je težave po šestojanuarski diktaturi leta 1929. Prav zaradi te infiltracije KPS se je moralo vodstvo Zveze kmetijskih fantov in deklet vedno bolj ograjevati, saj je namre tudi tej, eravno nestranski organizaciji, pretila nevarnost, da jo oblast prepove, kot se je iz istega razloga ez nekaj let zgodilo s sestrsko organizacijo NJIVO⁴.

Strankarske zdrahe niso vplivale na društveno razgibanost kmetijske mladine

e naredimo prerez stanja političnih strank, ki so v Sodnem okraju Ormož sodelovale na volitvah za konstituanto (ustavodajno skupš ino SHS), 28. novembra 1920, je slika naslednja: Slovenska ljudska stranka – SLS (51,1%), Slovenska kme ka stranka – SKS (18,7%), Jugoslovanska socialdemokratska stranka – JSDS (15,1%), Jugoslovanska demokratska stranka – JDS (10,8 %), Komunisti na stranka Jugoslavije – KSJ (2%), Narodna socialisti na stranka – NSS (1,7 %) in VSP (0,6 %). Ve jih odstopanj vsaj pri najbolj zanimivih strankah tudi ni bilo ob

¹ Košmrlj, Krajger, Hiša za gradom št. 1, str. 38.

² Ob tem je treba povedati, da sta tako *Njiva* kot Društva kmetijskih fantov in deklet po Obznani in še zlasti po uvedbi diktature leta 1929 smeli delovati pod pogojem, da ne nudita »strehe« prepovedani KP. (Op. av.)

³ Košmrlj, Liška, Pot kme kega ljudstva v OF, str. 59.

⁴ Prav tam, str. 19 in 20.

naslednjih volitvah, ki jih je bilo v kraljevini kar nekaj. KSJ iz že povedanih vzrokov pozneje ni ve nastopala kot samostojna stranka. Tudi ob zadnjih volitvah leta 1938 je v tem volilnem območju (Sv. Bolfenk, Sv. Miklavž, Sv. Tomaž, Velika Nedelja, ...) spet premo no zmagovala SLS, razen v Središču, ker je dosegla zmago opozicijska lista.⁵

Po že omenjeni »državni diktaturi« – streljih srbskih radikalcev na poslance Hrvaške kmetke stranke v skupščini Jugoslavije, kar se je zgodilo konec dvajsetih let, se je Zveza kmetov in deklet s simpatijami pridružila ubitim predstavnikom HSS (Hrvaške seljaške stranke)⁶. Vse bolj pa je tudi na vrata države in s tem tudi na ognjišča naših kmetov trkala gospodarska kriza, ki se je zlasti odražala v velikih dolgovih države in tudi prebivalstva. Za koliko pa so nas že leta 1937 pokupili tujci, vidimo v naslednjem prikazu: Francija za 1.032.500 Din, Anglija za 879.300, ehoslovaška za 774.600, Amerika za 538.500, Italija za 490.100, Avstrija za 359.400, Belgija za 229.700, Madžarska 133.900 ter Belgija za 21.900 din.⁷

Vse ve ji prepričani med številnimi političnimi strankami, ki so po vsej izhajali iz omenjenih gospodarskih težav, so leta 1930 novoizvoljenemu predsedniku Zveze kmetov in deklet – nadebudnemu kmetu iz Orle Vasi pri Braslovcah v Savinjski dolini tovarišu Ivanu Kronovšku, zadali veliko dela in skrbi. Še največ težav pa mu je skozi njegove mandate oziroma do samega konca te organizacije povzročala prepovedana KP. Ve komunistov se je namreč sasma uspelo vriniti v posamezna društva, ponekod pa so celo začeli prevzemati pobude. Tako je Zvezi že pretela nevarnost, da jo oblast ukine. Prav zaradi te nevarnosti so Kronovšek in njegovi ožji sodelavci, med katere je sodil tudi Jožko Tomažič⁸, delali vse, da se to ni zgodilo. O tej borbi za obstanek organizacije je možno med vrsticami najti podatke tudi v njuni korospondenci, pozneje pa že tudi v *Grudi* in, seveda iz drugega zornega kota, v povojnih publikacijah in asopisih. Prav zato v Tomažičevih pismih (77 arhiviranih primerkov v letih 1933 do 1936) in v *Grudi* (od leta 1923 do marca 1941) ni mo najti ni esar o sodelovanju DKFD s katero od številnih strank. Prav zato (cenzura) so v pismih pripisi, kot »...o drugem osebno..., kaj ve mi pošlji po te ajniku... itd.« Nekaj ve resnice o delovanju te organizacije (ne

pa še vse), pa že lahko najdemo v knjigah, ki so bile izdane v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja, kot je že omenjena knjiga *Pot kmetke ljudstva v OF* in tudi *Hiša za gradom števil. 1*.

O že omenjenem tragi nem dogodku, »da je slu ajno šlo za nekega Mavri a z Vitana«, pa je tudi v knjigi *Pot kmetke ljudstva v OF*, ki je izšla leta 1986⁹, povzeta spretno formulirana izjava, ki jo je v pismu Tomažiču še isti večer, 1. 9. 1935, napisal svojemu predsedniku in ki je nato postala tudi oblastna izjava. Da vse ni bilo le naključje, dokazuje v istem viru tudi informacija, da sta se oba znana Bolfenana znala videvati, ko se je Tomažič mudil na kakšnem sestanku GOZ KFD v Ljubljani.¹⁰

V obsežnem zgodovinskem delu Ivana Krefta (3 knjige o eta v osemdesetih letih in še 3 knjige sinovih »dopolnil« v že samostojni Sloveniji) – *Spori in spopadi v KPJ* pa piše o največjem grehu predsednika Zveze KFD Ivana Kronovška, in sicer, da se je pred vojno odzval vabilu Hitlerjevega ministra za kmetijstvo, za kar ga je KP morala »prouiti«. V tej obtožbi je tudi govora o »obraunu«, eš da je predsednik Zveze KFD tudi lanstvo potegnili za seboj in da je bila s tem Slovenska ljudska fronta mo no oslABLJENA.¹¹

Kronološki pregled aktivnosti društev ormoškega in ptujskega območja

Navedeni so predvsem povzetki in citati dogodkov iz rubrike *Iz naših organizacij*, ki jih je po navadi društveno glasilo objavljalo z enomese nim zamikom.

Leto 1924: 1. leto *Grude* in 6. leto delovanja organizacije

– *Ljubljana–Bled*: Iz prve številke *Grude* povzemam le to, da je ustanovni – 1. kongres Zveze Slovenske agrarne mladine, pod imenom – Društva kmetov in deklet, bil v Ljubljani in na Bledu v dnevih od 5. do 8. septembra 1924, eravno so se neorganizirano društva pojavljala že v letu 1920. Sprva so se društva prebujala na

⁹ Prav tam, str. 311, ... v pismu Kronovšku (brez navedbe datuma) je Tomažič zapisal: »...eden orožnik je pognal kroglo med množico, ki da je smrtno zadela nekega Mavri a iz Vitana, ki da ga je sosed nagovoril, da gresta na shod.«

¹⁰ Prav tam, str. 323.

¹¹ Kreft, 1981, str. 313. Iz greha, ki so mu ga oitali, je razvidno, kakšen je dejansko bil komunizem že tedaj, ko še ni imel legitimnosti. Menda se danes strinjamo, da je bila takratna komunistična namera »obraunati« z demokrati no izvoljenim predsednikom Zveze Kronovškom, teroristi na praksa. Sicer pa še takrat, 1938., Nemija ni bila naš sovražnik! (Op. av.)

⁵ Šuligoj, Ptujski okraj med svetovnim vojnama, str. 49.

⁶ Košmrlj, Liška, *Pot kmetke ljudstva v OF*, str. 113.

⁷ Gruda, leto 1938/XV.

⁸ Košmrlj, *Pot kmetke ljudstva v OF*. Šuligoj, Ptujski okraj med svetovnim vojnama, str. 323.

Gorenjskem in v Savinjski dolini, saj se je iz teh krajev največ kmetskih otrok agrarno izobraževalo na Dunaju in predvsem v Pragi. Duh slovanskega agrarizma so prenesli tudi v Slovenijo. Društva so pomenila povsem nov pojav v naših vaseh, saj se niso izpolnjevala velika pri akovanju od nove države. Svoj vrh pa je Zveza dosegla tik pred drugo vojno, ko je v slovenskem merilu štela zavidljivih 250 društev, s povprečjem po 18 članov.

Leto 1928: 5. leto Grude in 8. leto delovanja organizacije

- *Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah*: V *Grudi* zasledimo da, je na ormoško–ptujskem področju takratne Dravske banovine kot prvo organizirano Društvo kmetskih fantov in deklet zaživelo 22. julija 1928 v Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah – danes Juršinci, tvorilo ga je 25 fantov in nekaj deklet.

Leto 1929: 6. leto Grude in 9. leto delovanja organizacije

- *Sv. Jurij ob Šavnici*: Že naslednje leto, 1929., je v julijski *Grudi* fotografija društva iz sosednjega kraja – Sv. Jurij ob Šavnici.¹²
- *Središče ob Dravi*: Je prvo društvo v našem ozemlju, ki je imelo ustanovni obni zbor 8. decembra 1929. Pristopne izjave je tedaj podpisalo kar 53 članov. »V to našo družino smo pritegnili tudi sosednje vasi Grabe, Obrež in Sv. Bolfenk«, so se v januarski *Grudi* pohvalili Središčani.

Leto 1930: 7. leto Grude in 10. leto delovanja organizacije

- *Središče ob Dravi*: Novopeeno Društvo je z aktivnostmi za elom kmalu, saj je minister dr. Kukovec v Središču predaval že 12. januarja naslednjega leta. Predavanja so se udeležili tudi napredni mladi kmetje iz Grab, Obreža in Sv. Bolfenka.

Leto 1931: 8. leto Grude in 11. leto delovanja organizacije

- *Središče ob Dravi*: Z drugega obnega zbora, 18. januarja 1931, so poročali o 9 sejah in kar 18 drugih aktivnostih (predavanja, izleti, zabavni večeri, kolesarska dirka s srečelovom v Sokolani) in o dveh udeleženkah te aja v Bratislavi, kar je izzvalo navdušenje za stvar tudi v okoliških vaseh in krajih. Blagajnik pa je poročal o saldu 3.213 din.
- *Sv. Bolfenk pri Središču*: »Tukajšnja mladina se je odločila, da ustanovi lastno Društvo kmetskih fantov in deklet in tako že 8. marca skliče ustanovni obni zbor, ki sta ga vodila Franc Rizman in Jožko Tomažič. Udeležilo se ga je 18 fantov in 7 deklet. Tov. Danica Zabavnik je prebrala pravila, ki so bila soglasno sprejeta. Po splošni želji se je volilo z listki in rezultat je bil slede: predsednik Franc Puklavec – Vitan, podpredsednik Franc Šnajder – Vitan, tajnik Franc Trop – Jastrebcji in blagajnik Bolfenk Štampar – Jastrebcji. V odbor so bili še izvoljeni Danica Zabavnik in Rozina Kolari iz Vodrancev, Vinko Zadravec – Kog ter Alojz Zorec – Vitan. V nadzorni odbor pa so bili izvoljeni: Micika Vogrinc – Kog, Ciril Zadravec in Alojz Mlinari – Vitan ter Ivo Novak – Kog. lanarina je 10 DIN, za podporne lane pa 15 din.« Nato je bilo še govora o prihodnjem delovanju, kot so predavanja, šport, izleti itd. Tov. Jožko Tomažič pa je prebral nekaj lankov iz *Grude* in to slovensko društveno glasilo toplo priporočal vsem članom. Posebej pa je še poudaril: »Kmetškega stanu se ne smemo sramovati, saj je marsikdo od revnejših pod lastnim krovom bolj srečen, kot kdo od bogatih v palači«.
- *Ljubljana*: V aprilski številki pa se je prvi z daljšim prispevkom pojavil novoizvoljeni predsednik Zveze kmetskih fantov in deklet. Ivan Kronovšek, kjer pod naslovom *Tisk in itanje* ugotavlja, da kmetška mladina preveč sega po romanih, premalo pa po strokovnem pisanju. Kronovšek se v prispevku tudi sprašuje, kaj je duševna hrana in kaj koristna informacija!
- *Sv. Bolfenk*: V skupni julijski in avgustovski številki *Grude* je skupinska fotografija novoustanovljenega Društva kmetskih fantov in deklet s poročilom prve prireditve, ki je bila 12. julija: »Na elu povorke so bili jahači, ob zvokih harmonike in klarineta so nato korakale žanjice, za njimi pa množica obinstva. Prispeli so na njivo tov. Mirka Kolari a v Jastrebcjih, ki je bila za žetev že razdeljena v deset po osem metrov širokih in 68 metrov dolgih pasov. Po pozdravnem

¹² Tudi ta kraj v soseshini, kakor še mnogi v Prlekiji, se lahko kiti z »izvirom slovenskih bistrjih glav«, saj so izviralci in še izviraajo od tod znani Slovenci, kot: Korošec, Puh, Kreft, Kocbek, Miklošič, Vraz, Danjko, Kelemina, oba Trstenjaka, Potr, Slodnjak, Kerenič, Lacko, Kojc, škofje Tomažič, Kramberger, Grmič pa vse do obravnavanega Jožka in dobrotnika Iveka. (Op. av.) »Kaj je v tej vaši Prleški zemlji, da je rodila toliko velikih imen«, se je na simpoziju in proslavi pred jurjevsko cerkvijo, ko so leta 2006 odkrivali spomenik dr. Antonu Korošču, spraševal slavnostni govornik, predsednik Državnega zbora Cukjati. (Večer, 21. junij 2008.)

govoru in žrebanju pozicij so žanjice zavzele svoje prostore. Bil je res veli astni pogled. Prihitelo je, kar leze in gre od dale in blizu. Po 15. min. in 45 sek. je bila na cilju Puklavec Liza, malo za njo pa Podgorelec Tilika, ki je bila pozdravljena z velikim aplavzom in tako še naprej ostale. Komisija v sestavi Peter Orešnik, ki je bil tudi zastopnik srezkega na elnika, Ivan Tomaži, Ciril Zabavnik, Stanko urin in gospe Marija Novak in Fran iška Štampar je vrstni red tekme ocenila slede e: 1. Puklavec Liza (19 snopov), 2. Podgorelec Tilika (24 snopov – obema je pripadalo 1. mesto in vsaka je za nagrado dobila 60 DIN). 3. Vogrinec Micika (19 snopov – 30 DIN), 4. Vinceti Micika (24 snopov – srp in še konjak), 5. Kolari Pavlina (24 snopov – srp in nogavice), 6. Štampar Lujzika (20 snopov – ruta), 7. Zabavnik Danica (24 snopov – ruta), 8. Zabavnik Micika (31 snopov – ruta), 9. Štampar Anica (22 snopov – ruta) in še 10. Kolari Dušica (22 snopov – nogavice)«, je o dogodku zapisal poro evalec.

- *Središ e ob Dravi*: Tudi v sosednjem društvu so za veliki šmaren – 15. avgusta 1931 – že drugi priredili veliko manifestacijo kmetskega dela, ki je privabila množico od dale in blizu. V *Grudi* sta s prireditve kar dve fotografiji. Gospodinjskega te aja kuhanja pa se je udeležilo tudi 16 deklet s Sv. Bolfenka.

Leto 1932: 9. leto *Grude* in 12. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: 14. februarja je bila prva seja Glavnega odbora zveze (GOZ) z nastopom novega predsednika zveze Ivana Kronovška, ki je napovedal svež veter: »Stiska, v katero je zašlo naše gospodarstvo in celokupno narodno življenje radi velike gospodarske krize, je približala zemlji in kmetu tudi našo intelegenco in ostalo meš anstvo in ga privedla do spoznanja, da je kmetski stan resni na podlaga narodnega gospodarstva in naše narodne kulture.«

Tudi drugo pisanje je z nastopom novega vodstva Zveze postalo smelejše, o emer se pou imo v mar ni številki *Grude*: »Kako dose i svoj cilj«, ali pa »Ali imamo pri nas kmetske organizacije«, kjer Kronovšek ugotavlja, da jih imamo še preve , le da enotnosti med njimi ni nobene in da je prav to

naloga društev; strgati kmetskemu loveku okove suženjstva¹³.

- *Sv. Bolfenk*: V nedeljo, 14. februarja, se je odvijal drugi redni ob ni zbor našega društva, ki se ga je udeležilo veliko lanov. Prejemkov je bilo 1.134 din, izdatkov pa 696 din, predavanja so bila lepo obiskana. Novi odbor je v naslednji sestavi: predsednik tov. Vlado Zabavnik, tajnik tov. France Trop, blagajnik tov. Rudolf Štampar, odborniki pa so: Tilika Podgorelec, Marica Vinceti, Franc Šnajder, Franc Kolbln in Marija Vogrinec. Njihovi namestniki pa: Vincenc Zadavec in Anica Štampar. Po dolgi debati se je lanarina znižala na 6 din, so izvle ki iz poro anja v *Grudi* meseca marca.
- *Ljubljana*: »8. redni ob ni zbor Zveze je bil 5. maja v hotelu Lloyd. Ponovno je izvoljen predsednik tov. Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Jožko Tomani, Vlado Kreft pa za tajnika. V ožji odbor pa so še izvoljeni Šavora Ivan iz Središ a in Nemeč Ivan iz Konjic«, je bilo sporo eno v majski številki *Grude*.
- *Središ e ob Dravi*: »14. avgusta je naša zavedna mladina trga že tretji proslavila svoj praznik – Praznik kmetskega dela«, je na kratko zapisal poro evalec septembra v *Grudi*.

Leto 1933: 10. leto *Grude* in 13. leto delovanja organizacije.

- *Ljubljana*: Ob desetletnici glasila je v januarski *Grudi* objavljena pesem Ksaverja Meška: *Kmet*:

Ta streha je moja. In moj je ta kot. Tu jaz sem delavec. In jaz gospod.

In moj tu zunaj ta sadovnjak. Napolni v jeseni mi kak polovnjak.

In moje to zelene e polje, te njive, ki kruh in poga o rode.

Ko zrem jih, pobožno sklenem roke: Zahvaljen, Bog! Zavriskaj srce!

- > *Ljubljana*: Izpod peresa Ivana Kronovška pa ponovno beremo pronicljiv lanek z naslovom: »*Kmetski mladini širom Slovenije*«, kjer podeželsko mladino poziva v lanstvo ter jim daje nauke, kot: » e imaš pred seboj oboroženega nasprotnika, se mu ne moreš upreti s praznimi

¹³ Glede na neprestano žuganje tedanje absolutisti ne oblasti, da utegne *Grudo* in njeno organizacijo, e se bi vtikala v politiko, ukiniti, sem nad novo ostrino in jasnostjo pogledov tov. Kronovška presene en. Oblast je torej v njem spoznala vrsto oporu zoper komunisti no infiltracijo.

rokami, saj je on oborožen s paragrafi. Torej je napak trditi, da kmetskemu loveku ni potrebna izobrazba».

- > *Središ e ob Dravi:* »Društvo je 25. marca sklicalo 4. redni ob ni zbor, kjer je tudi bilo govora o pripravah proslave ob 360-letnici Matije Gubca in kmetskega praznika. Sestanka se je udeležil tudi predsednik Zveze Ivan Kronovšek. Na prireditvi in tekmi žanjic 9. julija je Ivan Kreft v prisotnosti funkcionarjev in poslancev Mravljeta, Zemlji a, Petovarja razvil prapor Zveze«, je še zapisano v poro ilu aprilske Grude.
- > *Sv. Bolfenk pri Središ u:* Ob tej priložnosti, ko je bil Kronovšek v Središ u je tudi pri Sv. Bolfenku »olepšal« sestanek doma ega društva. 25. julija pa je bilo kmetsko slavje, ki so ga popestrili s tekmo koscev: »Pri Sv. Bolfenku se je formirala slikovita povorka (konjeniki, kosci, grabljice in ostali). Z godbo v na elu so se prisotni podali na travnik župana Ivana Tomaži a. Okrašeni vozovi so prišli tudi iz Središ a. Tiso glavo množico je pozdravil predsednik društva tov. Jožko Tomaži .¹⁴ Posebej je še pozdravil zastopnika in pokrovitelja – na elnika dr. Bratino, predsednika Zveze Kronovška in lana GOZ dr. Rosino ter kmetskega referenta Zor i a. Po slavnostnih govorih se je 17 koscev podalo v tekmo. Prvi je bil Franc Zorjan iz Šalovcev, drugi Ivo Škorjanec iz Središ a, tretji pa doma in Martin urin, nato pa so še sledili Fran ek Šnajder z Vitana, Franc Malec iz Šalovcev, Franc Zorec z Vitana itd. Po veselici pa se je predvajala še kratka veseloigra *Lažni zdravnik*«, je bilo o vsem tem v telegrafskem stilu zapisano v avgustovski Grudi. K temu poro ilu pa je bilo še dodano, da je bilo 17. septembra za vinogradnike predavanje, ki so ga popestrili s koncertnimi to kami Središ ancev. Predavatelji so bili ing. Lupše, Žerjav in doma in Košar.
- > *Šalovci pri Središ u:* »22. oktobra je bil ustanovni sestanek pri tov. Trstenjaku. Sestanek je odprl predsednik Društva pri Sv. Bolfenku tov. Jožko Tomaži . O pomenu organizacije pa je tolma il predsednik Zveze Kronovšek. Za predsednika je bil izvoljen tov. Matija Kikel, nato pa je bilo še rajanje«, je zapisal poro evalec v Grudi.
- > *Sv. Miklavž pri Ormožu:* Še isti popoldan, 22. oktobra, pa je bil podoben sestanek tudi pri

sosednjem Miklavžu: »Tam je za predsednika bil izvoljen tov. Stanko Rajh iz Slan e vasi, ki je upal, da se bo kljub delanju težav cerkve novo Društvo kmetskih fantov in deklet razživel«, je še bilo zapisano v isti rubriki Grude.

Leto 1934: 11. leto Grude in 14. leto delovanja organizacije

- *Sv. Bolfenk pri Središ u:* »29. junija je že bila tretja tekma kmetskih opravil in še kolesarska dirka. Z okrašenimi vozovi so prišli iz bližnjih društev (Središ e, Miklavž), od dale (Sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, iz Hrastje – Mota) pa s kolesi. Pred tiso glavo množico jih je pozdravil doma i predsednik Joško Tomaži , v imenu Pododbora Ptuj pa podpredsednik Ivo Škrjanec. 15 srpov je po tekmi komisija razvrstila po naslednjem rangu: Tilka Podgorelec – Vitan, Lojzka Zorjan – Šalovci, Liza Pajek – Vodranci, Danica Zabavnik – Vodranci, Lojzka Štampar – La aves, Ivana urin – Vodranci itd. Vse so tudi dobile prakti ne nagrade in naro nino za asopis Grudo. Kolesarji pa so se razvrstili po zaporedju prihodov: Martin urin – Vodranci, Matija Antonovi – Središ e, Jože Pintari – Središ e itd. Tudi oni so prejeli podobne nagrade«, je bilo navedeno v obširnem poro ilu s te prireditve.
- *Ljubljana:* 8. septembra pa je bil ob ni zbor Zveze, na katerem je med drugimi Jožko Tomaži poro al, da novoustanovljeni Pododbor Ptuj šteje pet društev.
- *Središ e ob Dravi:* »22. oktobra so se vrstila predavanja o zadružništvu in o denarništvu, 28. oktobra pa še o sadjarstvu. Tudi dramski odsek je 25. nov. priredil dramo *Ksavra Meška – Pri Hrastovih*«, je še navedel poro evalec v decembrski Grudi.

Leto 1935: 12. leto Grude in 15. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana:* Podpredsednik Zveze tov. Jožko Tomaži z Vitana v Grudi objavi svoj pogled na temo *O kmetijski zbornici*, »s katero se še vedno samo ukvarjamo« in problem strne v štiri to ke: »Ovire za zbornico so razli ne; kot je brezbriznost kmetskega ljudstva za lastne interese, velika nezaupljivost kmeta do novotarij, neorganiziranost in politična razcepljenost, ki je dejansko kriva, da nismo prišli do složnih zahtev«. »Naloga Kmetske zbornice bi bila, da š iti interese kmeta. Mnogo bi torej bilo dela z zakonodajo, s carinsko politiko, kmetsko izobrazbo, trgovino s kmetijskimi pridelki itd«. »Ustroj? Ali naj bo javna (državna) in obveza ali pa samostojna (na privatni osnovi),

¹⁴ Iz obširnega poro ila o prireditvi ugotavljam, da je med letom prišlo do neobrazložene zamenjave izvoljenega predsednika tov. Draga Zabavnika s tov. Jožkom Tomaniži em, ki je dotlej deloval v ozadju društva.

ki bi jo izklju no upravljali kmetski ljudje in ne tisti, ki jim je kmetija postranski poklic«.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »29. septembra je društvo v šoli organiziralo sadno razstavo. Prvi se je tako krajanom ponudila slika našega gospodarstva: son no sadje, poljski pridelki, skuhamo in posušeno sadje, sadjarsko orodje in potrebn ine. Popoldan pa je še bilo predavanje o sadnem izboru in o škodljivcih. Predaval je kmetski referent Žnidari iz Ljutomera«, je še bilo zapisano v novembrski Grudi.
- Ljubljana: 11. novembra je Gruda objavila, da je »njihov dvoj ek« – Akademski agrarni klub »NJIVA« – izvolil nov odbor s predsednikom Jožetom Keren i em iz Jastrebcv pri Sv. Bolfenku.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »27. novembra je bila premiera igre – Davek na samce«, je bilo še na kratko zapisano v zadnji številki Grude v tem letu.

Leto 1936: 13. leto Grude in 16. leto delovanja organizacije

- Celje: Glavni odbor Zveze društev kmetskih fantov in deklet (GOZ) je na 2. seji v Celju, dne 23. februarja, util potrebo, da lanstvu in javnosti v Grudi sporo i naslednjo izjavo: 1. GOZ ni nikogar pooblastil za kakršno koli politi no dejavnost, pogajanja in za tozadevno sodelovanje, ker je zna aj naše organizacije le kulturno–prosvetni. 2. GOZ isto tako ni nikogar pooblastil za vstop v konzorcij kakega politi nega lista. 3. Z ogor enostjo odklanjamo zlonamerna podtikanja in sumni enja, da se v kmetijsko mladinsko gibanje vrvajo ljudje s komunisti nimi težnjami, isto asno pa pozivamo vsa v lanjena društva, da o vstopu posameznikov v organizacijo temeljito presoajajo, vse sumljive pa brez oklevanja izklju ijo. 4. »Vse lanstvo pozivamo, da se že vnaprej v trdi organizacijski disciplini ravna po na elih naše organizacije in po navodilih od njih izvoljenega GOZ, ki je edini poklican in upravi en tolma Slovenskega kmetskega gibanja.« Za GOZ so izjavo podpisali: predsednik Ivan Kronovšek, podpredsednik Jožko Tomaži ter še Ivan Horvati , Alojz Avsec, Lado Štrula, Martin Grun ter Tone Merslovi .
- Ljubljana: Predsednik Ivan Kronovšek in podpredsednik Jožko Tomaži sta v Grudi objavila obširno poro ilo iz Eberharta na eškoslovaškem, kjer sta se 8. februarja udeležila kurza – S.U.S. (Slobodno u enja sedlackeho)
- > Sv. Bolfenk pri Središ u : »8. marca je bil izveden ob ni zbor društva, na katerem je predsednik

Jožko Tomaži dobil podaljšani mandat, za podpredsednika pa so izvolili Franca Puklavca – prvega predsednika društva, ki je med tem odslužil kraljevo gardo, za tajnika Ivana Štamparja, za blagajnika pa Matija urina. V aktivnem prete enem letu so se v okviru Društva kmetskih fantov in deklet zvrstile naslednje prireditve: 13. aprila je bila premiera burke Vaška Venera, v poletju pa še polževa dirka, kjer je zmagal Kondrad Kolari , sledila pa sta mu še Alojz Zorec in Ignac Jerebi «, je še bilo zapisano v Grudi.

- > Ptuj: »24. maja je bil ob ni zbor Pododbora Ptuj. Za predsednika je bi ponovno izvoljen Jožko Tomaži iz Vitana, za I. podpredsednika Franc Holc iz Sv. Lovrenca iz Slovenskih Goric ter Joško Zelenik, za tajnika Mirko Plepelec ter za blagajnika Ivo Šavora«, preberemo v rubriki Iz naših društev v naslednji številki Grude.
- > Ljubljana: 13. septembra je bil ob ni zbor Zveze v hotelu Lev. Za predsednika GOZ je bil ponovno izvoljen Ivan Kronovšek, za podpredsednika pa Jožko Tomaži . Med zasedanjem je GOZ sprejel dve resoluciji, in sicer: 1. Tov. Tomaži : »Obsojamo pisanje tednika Slovenska zemlja, s katerim je v zadnji številki hotel pose i v društveno življenje naše organizacije, da bi tako omajal enotnost in discipliniranost med lanstvom in zaupanje v GOZ«. Po živahni debati je podal resolucijo še lan GOZ-a tov. Turnšek: 2. »Ob ni zbor obsoja vmešavanje raznih politikov in skupin ter njihovih eksponentov v program naših društev, ki so izrazito kulturna in socialna gibanja slovenskega naroda!« Z dvema glasoma proti sta bili sprejeti obe resoluciji,« je javnosti sporo ilo društveno glasilo Gruda v naslednjem mesecu.

Leto 1937: 14. leto Grude in 17. leto delovanja organizacije

- Ormož: »V okviru Pododbora Ptuj je 4., 5. in 6. januarja potekal prosvetno–organizacijski te aj, ki ga je vodil predsednik Jožko Tomaži , predavali pa so: predsednik Zveze Ivan Kronovšek, primarij dr. Anton Hrovat, dr. Anton Majeri , u itelj Sre ko Vitori, odvetnik dr. Adam Ban in veterinar Jožko Nardin«, je zapisano v Grudi oaktivnosti Pododbora Ptuj.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »Sedmi ob ni zbor društva je bil 7. marca v Narodni hranilnici in posojilnici. Bil je zelo dobro obiskan. V preteklem letu smo imeli: 9 sej, 7 sestankov, 3 igre, 2 izleta, 5 predavanj, kmetski praznik s tekmo kolesarjev in sre olovom. Kmetskega praznika in tekem so se udeležili tudi gostje iz soseš ine. V novi odbor so bili izvoljeni: Jožko Tomaži – predsednik, Franc

Mlinari – podpredsednik, Ivan Štampar – tajnik, Matija urin – blagajnik in Micika Zorjan za na elnico ženskega odseka. Odprli pa smo tudi knjižnico«, je med drugim bilo zapisano v sporo ilu javnosti in lanstvu.

Slika 2: Ob ni zbor Pododbora KFD Ptuj v Ormožu, 23. maja 1937.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »11. aprila je ženski odsek imel letni sestanek: Za na elnico je bila izvoljena Micika Zorjan, Micika Zabavnik pa za podna elnico, Fran ka Štampar za tajnico in Micika Lihtenvalner za blagajni arko. Na sestanku smo itale tudi Grudo«. Podpis pod poro ilom je F. Š.
  - Ormož: »Tretji ob ni zbor Pododbora Ptuj je bil 23. maja v Škor i evi dvorani. Predsednik Joško Tomaži je posebej pozdravil navzo ega predsednika Zveze Ivana Kronovška in dr. Rosino, nato pa so sledila poro ila delegatov iz posameznih krajevnih društev. V nov odbor so bili izvoljeni: predsednik Joško Tomaži z Vitana, za podpredsednik Alojz Ekart iz Starš in še Anton Horvat iz kraja Mostje, za tajnika Franc Mlinari iz Vitana, za blagajnika Ivo Šavora iz Središ a, za na elnico ženskega odseka Rezika Vindiš iz Rošnje, za nadzornika Ivo Škrjanec iz Središ a in Martin Ogrizek iz Št. Janža ter še plus po eden iz vsakega društva. Pododbor je imel 7 sej, 2 zborovanji, tabor s povorko, tekmo koscev, kolesarsko dirko, pou ni izlet ter še te aj za fante in te aj za dekleta«, je poro ala Gruda.
  - Sv. Bolfenk pri Središ u: »Eni smo jo 27. maja mahnilo na Cven pri Ljutomeru, kjer so bile konjske dirke, drugi pa na goro Ivanjšnico v Zagorje. Oba izleta sta naše lane navdušila,« je zapisal poro evalec s Sv. Bolfenka.
  - Sv. Bolfenk pri Središ u: 25. junija je bil velik kmetski tabor na travnikih Novaka in Flegeri a v Vodrancih. Na Vitanu se je zbrala velika povorka (konjenica – belec na elu z državno zastavo), kolesarji, kosci in grabljice, godba na pihala
- »Slav ek«, zelene zastave z emblemi – štiriperesno deteljico, prapor Zveze, delegati, žanjice z vencem iz klasja ter še vozovi in ostalo ob instvo. Pod parolo *Krepko odlo eni vztrajamo* in okrašeno tribuno z zastavami je množico gostov prisr no pozdravil predsednik Joško Tomaži ter še poimensko goste s Huma, iz Središ a, s Hajdine in tudi iz Prekmurja, ki so tudi poslali tekmovalce. Iz Ljubljane pa sta kot delegata Zveze in tudi Akademsko–agrarnega kluba NJIVE govorila tov. Drago Košmrlj¹⁵ in dr. Igor Rosina ter še tov. Štefan Flisar iz Pododbora Prekmurje. Rezultati tekme koscev in dirke kolesarjev, ki so spremljali ta veliki kmetski tabor pri Sv. Bolfenku, pa so sledili zaporedju izidov. Kosci: Franc Zorec, Alojz Zorec, Martin Puklavec; ocenjeno po drušvih pa Hum in Središ e pred doma imi kosci. Kolesarji: Trasa se je za ela v Središ u in je potekala preko Vuzmetincev na Vitan (19 km). S 34 min. in 20. sek. je zmagal Sre ko Vernik iz Središ a, sledila pa sta mu Ivan Merkša s Huma ter Ivan Lešnik iz Ljutomera. Od doma inov pa so se izkazali Ferdinand Šterman, Kolari ter Rajh, je še bilo med drugim zapisano v obširni reportaži te velike prireditve pri Sv. Bolfenku.
- Ljubljana: V julijski številki *Grude* pa se je pred volitvami pod naslovom »Rešimo se« ponovno oglašil predsednik Zveze Ivan Kronovšek: »Katera stranka je za kmeta boljša? Pri vseh namre naletimo na iste ugotovitve in iste obljube, ki za kmeta niso izvedljiva ali, da ni ne pomenijo, kot recimo, da neki kandidat v kraju ponuja nov most, pa v tem kraju niti potoka nimajo!« V tej številki *Grude* objavlja menda svoj prvi leposlovni prispevek s fotografijo Jeruzalema tudi Joško Tomaži z vablјivim naslovom *Iz naših goric*.¹⁶

¹⁵ Tudi tega obiska pri Sv. Bolfenku se je ob nekem mojem obisku spomnil profesor Drago Košmrlj, kot seveda tudi onega, ko je v osemdesetih letih odkril prijatelju in sotrpinu Jožetu Keren i u na njegovi rojstni hiši v Jastrebcih spominsko ploš o. (Op. av.)

¹⁶ Tomaži je imel v Jeruzalemu vinograd z vikendom, ki se mu je tedaj reklo vini arija. Tja je vabil sodelavce in prijatelje in si tudi sam nabiral življenjsko energijo, ki jo je nato razdajal po Sloveniji. V tej hiši – Tomaži evi vini ariji – so se torej sestajale ugledne osebnosti tistega asa, kar Jeruzalemu daje poseben pe at in je tudi predmet za razmislek Zgodovinskega društva Ormož, ki naj tukaj ta dogodek tudi spominsko zaznamuje. Na osnovi ene izmed uzakonjenih Kardeljevih idej je nato »Jeruzalem« izgubil, kar ga je še posebej prizadelo. (Op. av.)

Slika 3: 4. oktobra 1936 je tukaj zasedal GOZKFD (da je ta organizacija bila »vseljudska«, pri a tudi ta fotografija).

- > *Ljubljana*: V jeseni ponovno najdemo daljšo razpravo Jožka Tomaži a: »Podeželje in tisk«, kjer navaja vzroke zaostajanja našega podeželja: »Kmeti lovek, ki dela od zore do mraka nima asa za branje tiska. Drugi vzrok pa vidi v tem, da v tisku primanjkuje kratkih pou nih lankov in lankov, ki bi vzgajali in utrjevali kmetkega loveka v samozavesti. S tem ga bi odvrnili od kle eplazenja okoli »raznobarvne« gospode in ga vzgajali tako, da se bo util enakopraven in enakovreden lan loveške družbe. Takšen bo lažje zahteval za sebe in svoje pravice in svobodo za loveka dostojno življenje«, sklene Tomaži prispevek v *Grudi*.
- > *Ljubljana*: V tej številki najdemo tudi oglas v obliki osmrtnice – da je namre Akademski agrarni klub NJIVA z oktobrom zaradi prekora enja delokroga razpuš en.¹⁷

Leto 1938: 15. leto *Grude* in 18. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: V januarski številki je znova objavljen obširen prispevek Jožka Tomaži a *Kulturno žariš e slovenske vasi*, kjer med drugim razmišlja: »Tudi na vasi, kjer izgleda življenje mirno, enoli no in, da te e po starih kolesnicah, se vrstijo spremembe. Vse gre naprej, dasi bolj neopazno. Naši pradedje, vzgojeni v ponižnosti pred svetno in cerkveno gospodo so se branili raznih novoterij, ker so smatrali, da je že tako prav, ker je od nekdanj bilo, ter da je pa zato gospoda tu, ki zanje misli, nad njimi gospodari in jih milostno

¹⁷ Že v uvodu sem o tem povzel besede prof. Draga Košmrlja, ki jih je zapisal v knjigi *Za gradom št 1*, še ve pa sem o tem izvedel od njega, ko mu »resnica« ni mogla ve škodovati. Nova razodetja od še edino žive ega »njivaša«, kot je dejal, sem leta 2002 uporabil v ve literarnih prispevkih, kot tudi leta 2005 v *Zgodovinskih zapisih* Zgodovinskega društva Ormož. (Op. av.)

pusti živeti. Prišla je vojna, vaški ljudje so videli nove kraje, spoznali nove ljudi... Snovati so se za ele razne skupnosti, krožki, zadruge in organizacije. Svoboda je zadihala in pojavile so se politi ne stranke, telovadna društva. Tako smo tudi kmetki ljudje za eli ustanavljati lastne organizacije Društva Kmetkkih fantov in deklet. Danes po 12 letih od prvih za etkov najdemo društva po raznih vaseh Slovenije. Na ehoslovaškem štejejo že 133.000 lanov. Od drugih organizacij se razlikujemo po tem, da jih vodijo kmetki fantje in dekleta sama«, je v nadaljevanju obširnega prispevka zapisal naš rojak z Vitana.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »Ob ni zbor društva je 23. februarja pokazal, da je za nami plodovito in delovno obdobje. Izredno priden je bil dramski odsek, ki je dvakrat pokazal uspehe. Tudi prosvetnega dela nismo zanemarili. Pritegnili smo 21 novih lanov. Novi odbor bo še z ve jo vnemo nadaljeval za eta dela. Na velikono ni ponedeljek pa je društvo priredilo v korist tukajšnje gasilske ete veseloigro *Cvetka Golarja – Dve nevesti*«, se je pohvalil poro evalec v *Grudi*.

Slika 4: elo povorke DKFD skozi Jastrebcce, 3. julija 1938.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »Praznik žetve – veli astna manifestacija kmetke misli, je bil 3. julija v Jastrebcih. Iz Vitana je krenila pestra povorka žanjic, koscev, kolesarjev, jaha ev, itd. z godbo na tekmovališ e – njivo tov. Josipa Kolari a v Jastrebcce, kjer je predsednik Jožko Tomaži z li ne tribune pozdravil ez 1.200 navzo ih gostov. Poudaril je, da je kmetka mladina pripravljena vztrajati v trdi borbi do kon ne zmage. Za njim je burno pozdravljen povzel besedo predsednik Zveze Ivan Kronovšek in orisal smernice našega pokreta ter ovrgel nesmiselna podtikanja, ki se jih poslužujejo naši nasprotniki. Dvanajst srpov naših lanic je nato zapelo svojo pesem v plemeniti tekmi. Najboljše so

bile Ivanka urin, Micika Zabavnik, Fran iška Štampar. Pri kolesarjih je na trasi Središ e in nazaj, (15 km) v 32 min. in 45 sek. zmagal Sre ko Vernik, za njim pa je 33 min. in 29 sek. potreboval Martin urin ter še 33 min. in 41 sek. Vinko urin. Po razdelitvi nagrad je v sadovnjaku Jakoba Zabavnika bil sre olov in zabava«, je v reportaži o dogodku zapisal poro evalec iz društva.

- Ptuj: »13. novembra je predsednik Jožko Tomaži sklical sejo pododbora Zveze, kjer se je obširno razpravljalo o okoliških društvih, o delovnih na rtih in o potrebi za ustanovitev novih gospodarskih ustanov v Ptujskem srezu«, se je glasilo kratko sporo ilo v Grudi.

Leto 1939: 16. leto Grude in 19. leto delovanja organizacije

- Sv. Bolfenk pri Središ u: Na rednem ob nem zboru je 5. marca za predsednika ponovno izvoljen Jožko Tomaži . V svojem nastopu je med drugim poudaril: »Pri nas ve nih e ne more zatreti kmetsko–mladinskega pokreta ...«, je na skopo, a vendar sporo ilno zapisal poro evalec.
- Ljubljana: Gruda je marca objavila oceno nove knjige Jožeka Keren i a – *Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah*. »Tov. Jože Keren i je s knjigo izpolnil vrzel, ki nam pokaže položaj Jeruzalemskih goric, kjer so tujci odvzeli tekom stoletij doma inom vso najboljšo zemljo, zlasti vinograde, ki so še v današnjih razmerah najuspešnejša gospodarska panoga. Obdelana površina pripada 1.417 zemljiškim gospodarstvom, od katerih je 733 lastnikov iz Jeruzalemskih goric, 648 pa od drugod. Doma i lastniki imajo 415,7 ha, tuji pa 1.147 ha obdelovalne zemlje. Knjiga je pomembna, ki nam pokaže toliko, kot do sedaj še nobena razprava, v igavih rokah je zemlja, in da borba za njeno pravi no rešitev še vedno ni kon ana. Keren i eva knjiga podpira parolo – naj bo zemlja od tistega, ki jo obdeluje. Knjiga se naro a pri pisatelju: J. K. Sv. Bolfenk pri Središ u in stane 12 DIN«, je še dodano k oceni knjige.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »V nedeljo, 23. aprila, pa je bil sestanek deklet društva, na katerem je bilo izvoljeno slede o vodstvo: Micika Zabavnik iz Vodrancev – na elnica, Micika Novak iz Vodrancev – pomo nica na elnice, Fran iška Štampar iz La avesu - tajnica. Nadalje so dekleta sklenila prirejati redne sestanke, ve predavanj in pou ni izlet. Za nove lanice so dale sešiti enotne kroje - »de ve« in »zavija ke« ter govorile o pripravah za tekmo žanjic v juliju. Na sestanku

smo tudi debatirali o Grudi, katero imamo skoraj vse naro eno«, je poro evalka predstavila delo deklet pri Sv. Bolfenku.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »V mesecu žetve, juliju, je bila tekma žanjic in mladinsko zborovanje Pododbora okrožja Ptuj. Množico prisotnih, ki so še vedno prihajali je pozdravil predsednik in organizator prireditve Jožko Tomaži . Za doma im predsednikom, ki je obenem tudi predsednik ptujskega okrožja, so na zboru govorili še ostali prisotni zastopniki Pododbora ter tudi gost Rudi Titan¹⁸ in Karel Kumin iz Pododbora Murska Sobota. Delegat GOZ tov. Vladimir Kreft je prišel proti koncu, ker je predhodno govoril na tekmi žanjic v Št. Lovrencu v Slovenskih goricah. Tekma žanjic je bila na njivi tov. Ivana Štamparja v La avesu in se je pri ela po prihodu povorke, ki je krenila od Jožka Tomaži a iz Vitana. Na elu povorke je jezdila kmetska konjenica, pred konjeniki pa so nosili venec iz klasja z napisom *Setvi rast - Žetvi ast! Tako veli astne povorke še Vitan in La aves nista videla. Ne samo brhke grabljice v de vah, tudi kosci, veza i, kolesarji in tudi najmlajši so se spremenili v živo valujo e morje. Pesem je spremljala pesem, vzклик se je združil v sto novih vzklikov. Mladina je izlivala svoja srca in si dala duška svoji notranji sili, ki ho e z lastnim delom ustvariti življenje vsemu ljudstvu. Tam, kjer so na gri ih razprostrti široki vinogradi, je v dolini žitno polje, na katerem so pokazale svoj ponos in po astile kmetsko delo mladostne žanjice Društva kmetskih fantov in deklet pri Sv. Bolfenku«, je v Grudi zapisalo pesniško navdihnjeno pero poro evalca s prireditve pododbora Društev kmetskih fantov in deklet Ptuj.*
- Sv. Jurij ob Š avnici: Odprtje doma Matije Gubca, ki je bil sploh prvi društveni dom kmetskih fantov in deklet. Denar zanj se je zbiral po vsej Sloveniji. Predsednik Zveze Ivan Kronovšek in tajnik Ivan Nemeč sta prišla že zve er, ko se je prižgal mogo en kres in je igrala doma a godba. V nedeljo zjutraj, 30. julija, pa je z budnico pomagala tudi godba iz Male Nedelje. Mladina je nato štiristopno odkorakala k sv. maši. Prišla sta tudi zastopnik dr. Ma ka – dr. Oli , in zastopnik HSS (Hrvaške selja ke stranke) iz Zagreba g. Petek. Glavni govor je imel doma in, ki je bil tudi lan GOZ, Vladimir Kreft. Besede Ivana Kronovška so odmevale kot jeklo in vzbujale

¹⁸ Rudi Titan je s skupno usmrtitvijo z industrialcem Benkom najsrmatnejše dejanje poveljnih komunisti nih pobojev v Pekmurju. (Op. av.)

burni aplavz: »Kmeti ljudje ne bomo hlapci, ampak svobodni gospodarji svoje zemlje. Dovolj je tla anstva, dovolj je muk, slovenski narod mora zaživeti novo življenje. Prosveta mora biti lu, ne pa vodilo v temo«, so bile te (jeklene) besede. Med govorniki in tistimi, ki so prisotne pozdravili, je bil tudi Jožko Tomaži. »Tov. Lacko¹⁹ je govoril v imenu društva Vzajemnost in iznesel nekaj globokih misli«, je bilo med drugim še zapisano v obširni reportaži *Grude* s prizoriš a.

- *Ljubljana*: Proslava 15. obletnice Zveze KFD, je bila združena z ob nim zborom GOZ. Delegati iz 151 organiziranih društev so napolnili dvorano v hotelu Miki. Otvoritveni govor je imel predsednik Ivan Kronovšek in obenem pozdravil doma e in tuje delegate. Njegovemu veli anstvu kralju Petru II. so poslali pozdravno brzojavko. Tajnik Ivan Nemeč je podal obsežno poro ilo, ki je bilo seštevek vseh društvenih aktivnosti v Sloveniji. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Jožko Tomaži a, je kratek povzetek poro ila v *Grudi*.
- *Ormož*: 12. novembra je imel Pododbor Ptuj ob ni zbor v Ormožu. V imenu GOZ je podal poro ilo in napotke predsednik Ivan Kronovšek. Za vodstvo novega pododbora Ptuj so bili ponovno izvoljeni: predsednik Jožko Tomaži, podpredsednik Franc Holc, tajnik Mirko Prepelec, blagajnik Ivo Šavora, za predsednico ženskega odseka pa Mimika Novak²⁰, je kratek izvle ek iz *Grude*.

Leto 1940: 17. leto *Grude* in 20. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: »Premišlujte naše trditve«, se je tokrat oglašil v novoletnem uvodniku *Grude* Jožko Tomaži. »Ko zapuš ajo fantje in dekleta ljudsko šolo, se nekaj asa utijo svobodni in prosti, razrešenih vseh brig; toda hitro po tem se jih loti dolgo asje, saj se utijo osamljeni. Telesno delo, v katerega ga vprežejo okoliš ine, jih ne zadovolji, potrebne so tudi duševne zaposlitve. In prav tu se odpira za mladega loveka nevarnost, da zaide na slaba pota, saj ne pozna skušnjav, ki mu pretijo; za fante slaba druš ina – gostilna s popivanjem, kartanjem in keglanjem; dekleta pa podlegajo

ne imurnosti in slabim ženskimi razvadami. Delo jim postane zoprno, njen ideal postane posnemanje meš anskega življenja; obleka po modi, šminka, parfum itd. Njeni razgovori so brezplodno klepetanje in obiranje«. V nadaljevanju pa pisec ponuja: »Tu ima organizacija za vaško mladino – Društvo kmetijskih fantov in deklet sicer težavno, a sila važno vlogo; kako mladino po izstopu iz šole zaposliti, dati ji priliko za nadaljnjo izobrazbo in ji nuditi možnost poštene in zdrave zabave. Fant in dekle, ki je vsaj 5 do 10 let deloval v svoji organizaciji, je uglajenega nastopa, zglednega vedenja in ima smisel za potrebe skupnosti. Ko bo na slehernem slovenskem domu odlo ala tako vzgojena mladina, zdrava in razumna glava, takrat upravi eno pri akujmo, da bo postala naša vas naselbina poštenih, svobodnih in neodvisnih ljudi in s tem zavednih in sre nih državljanov«, sklene uvodnik Jožko Tomaži.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »7. januarja je bila seja društva, na kateri so se obravnavale teko e zadeve in na rt dela, ki se je odražalv minimalnem in maksimalnem planu, ki je predvideval 12 sej, 3 igre (ena spevoigra), 7 debatnih ve erov, 6 predavanj, kolesarsko dirko, vinsko trgatev, 3 izlete – ekskurzije in slavnostno proslavo naše desetletnice s tekmo koscev in žanjic.« Ob koncu je predsednik Jožko Tomaži še pristavil: » im se bodo svetovni dogodki umirili in pri nas gospodarsko stanje uravnovesilo, se bomo lotili gradnje Kmetijskega doma z dvorano in postavitvijo knjižnice, kjer bodo tudi druga naša društva našla potrebno streho in prostor, ki ga vsi zelo pogrešamo«. K na rtu dela za leto 1940 in nadvse zanimivi perspektivi je v *Grudi* še sledil pripis, da se je 21. januarja predstavila igra *Voda iz planin*, za katero je bil šolski razred premajhen za vse obiskovalce. »Koncem januarja pa je društvo še priredilo predpusno zabavo pri Jakobu Zabavniku v Jastrebcih – eš da bi za par uric pozabili na vsakdanje skrbi in na vprašljive bližajo e ase« je še na koncu pristavil poro evalec s Sv. Bolfenka.
- *Ljubljana*: ez poletne mesece pa so se v *Grudi*, ki se sicer javno v politiko ni vtikala, za eli pojavljati naslovi, kot: *Nova svetovna vojna, Komaj 20 let je minilo od svetovne vojne in že grmijo topovi znova, Še so vidne posledice iz zadnje vojne in še niso zaceljene rane, a že smo postali pri a novih razdejanj in prelivanja krvi. Vlada v Beogradu je uradno objavila nevtralnost. Med temi » rnimi« naslovi pa je v jeseni našel svetlo mesto tudi leposlovni naslov *Jeruzalem* –*

¹⁹ Glede nastopa oziroma nenastopa tov. Lacka je še vedno dilema, kar še dodatno komentiram v poglavju *Zasluge in protislovja*. (Op. av.)

²⁰ V ast si štejem, da sem imel ob tem pisanju priložnost kontaktirati s še žive o Mimiko Sever (Novak) iz nadvse uspešnega DKFD pri Sv. Bolfenku, obenem je bila tudi predsednica Aktiva žena Pododbora Ptuj. (Op. av.)

biser Prlekije ob trgatvi. eravno avtor ni podpisan, sem prepričan, da je to ponovno naš rojak z Vitana: »Zna ilen jesenski južni veter je zapihal ez slikovite prleške gri ke, zasajene z žlahtno rožico – vinsko trto – in zdramil številne klopotce, ki so s svojim klopotanjem, regljanjem in cingljanjem prebudili našega vinogradnika iz vsakdanjega dela in skrbi«. V nadaljevanju pa so našete šege in navade ob trgatvi, o obvezni potici in »proleku«, o celono nem prelaganju koša prešarjev in o obisku številnih »zbiroc«, kot za mežnarja, kaplana, kapucine, gasilce, bolnico itd.

- Celje: 17. novembra je bil ob ni zbor GOZ. »Vzdržali smo«, je za el svoj nastop predsednik Ivan Kronovšek in nadaljeval: »Bila je najtežja borba v 16 letih, toda naše vrste se niso zmanjšale.«²¹ V GOZ so bili ponovno izvoljeni stari novi kadri s predsednikom Ivan Kronovškom in podpredsednik Jožkom Tomaži em.

Leto 1941: 18. leto Grude in 21. leto delovanja organizacije

- Ljubljana: Mislim, da je zadnja številka *Grude* izšla še v marcu, a se do nje nisem uspel dokopati v ptujski študijski in ne v Univerzitetni knjižnici v Mariboru.²² V januarski številki pa so se pojavili vznemirljivi naslovi in zapisi, kot: *Po bojiš ih, Že drugi smo prekora ili prag novega leta ob grmenju topov, Zra ni napadi nad Anglijo trajajo dalje, Na Balkanu so Nemci prišli na bolgarsko mejo, Trojna zveza Rim–Berlin–Tokio je vzpodbudila Ameriko ...* Tudi stalna rubrika *Grude – Iz naših organizacij* ni bila ve natrpana s poro ili o dejavnostih društev po Sloveniji, iz katere sem tudi sam rpal vesti z našega – ormoškega konca.

Zasluge in protislovja

Glede na »današnjo svobodno besedo«, dejstva kažejo, da so prav Društva kmetiskih fantov in deklet bila »gnezda za kukavi ja jajca« prepovedane KP. Torej ni bilo zgolj naklju je, da je bil leta 1930 za predsednika Zveze KFD izvoljen energični in protikomunisti no usmerjeni kmet iz Orle vasi pri

Braslov ah tov. Ivan Kronovšek, ki se je naslonil na »zdrave sile« svoje organizacije, med katere je štel tudi sotovariša Jožka Tomaži a z Vitana²³. Preko zanesljivih kadrov in neprestane agilnosti vedno številnejših DKFD je tudi na ptujsko–ormoškem obmoju kolikor toliko uspevalo nevtralizirati vmešavanje KP v sam vrh te organizacije. Manj uspeha pa so pri tem imela društva v Pododboru za Prekmurje, kjer je delovanje društev proti koncu skoraj popolnoma zamrlo.

Prav iz tega zornega kota štejemo med protislovja tedanji levi tisk (Ljudsko pravico) in seveda po prevratu tudi tisk Titove Jugoslavije, ki je prikazoval skorajda vzorne odnose med nekdanjo ZKFD in ilegalno KPS. O tem zavajajo em tisku pri a že samo to, kako podlo so se leta 1930 komunisti hoteli znebiti novoizvoljenega predsednika ZKFD Kronovška. Na tem mestu je še umestno omeniti podlost, povezano z našim okoljem oziroma vnetim zagovornikom DKFD tov. Keren i em. Gre za kolaboracijski sestanek Kominterne v juliju leta 1935, ko so se naši udeleženci »izkazali« z ovadbo naših štirih namišljenih trockistov. Z zadano nalogo – streljati – so se sicer dolgo asa izogibali in se med tem o že izvedeni kazni Stalinu celo lagali ter si na ta na in reševali lastno kožo. Konec leta 1941 in v za etku 1942 pa so vendar nepreklicano nalogo še na podležji na in »moralni« speljati.²⁴

Naslednje protislovje pa povzemam iz publikacij o proslavi ob odkritju društvenega doma Matije Gubca v Vidmu ob Šavnici, 30. julija 1939. Gre za primerjavo reportaže v *Grudi* in pisanja v *Ptujskem tedniku* ob 20-letnici tega dogodka. Pod naslovom *Tri sre anja z Lackom* je o tem dogodku priložnostno pisalo v *Tedniku*, dne 4. 9. 1959. Kot dopolnilo tega lanka pa še dne 18. 9. 1959 – *Partija in prireditev v Vidmu pred 20 leti*. Dvom je v tem, da *Gruda* omenja govornika Lacka, *Ptujski tednik* pa to zanika in govori le o njegovi udeležbi in pozdravu na tej proslavi²⁵ ter še dodaja: »Pred letom 1938 so Lacka smatrali predvsem za vnetega pristaša napredno usmerjenih

²¹ eravno v *Grudi* niso nakazane vse te težave, pa je iz sprejete resolucije prejšnjega mandata možno sklepati, da je predsednik imel v mislih vse ve je vpletanje ilegalne KP v delo in kadrovske sestav društev. (Op. av.)

²² Košmrlj, Liška, Pot kme kega ljudstva v OF, 1986, str. 320, piše, da je v mar evski *Grudi* poro ilo o zadnjem ob nem zboru društva pri Sv. Bofenku, ko se je ob hkratni proslavi 10-letnice zbralo 38. lanov, ponovno izvoljen hkratni predsednik ptujskega okrožja in podpredsednik GOZ Jožko Tomaži .

²³ Košmrlj, Liška, Pot kme kega ljudstva v OF, str. 154 in 155.

²⁴ Kreft, 1981, str. 99, 189–191. Ivan Regent je bil vsa leta stalni predstavnik KPS v Kominterni (glej tudi op. št. 9). Po razpustitvi le-te 1943. se je tudi sam uspel vrniti in nato še napisati *Spomine*, ki jih je danes težko najti. Sam pa sem zgodbo o »pred asni smrti naših trockistov« izvedel, ko je še živel Keren i ev študentski sestanovalec, prijatelj in sodelavec v NJIVI prof. Drago Košmrlj. (Op. av.)

²⁵ *Gruda*, avgust/1939, str. 172, in *Ptujski tednik*, 4. 9. 1959/XII in 18. 9. 1959/XII.

Društev fantov in deklet, v nekdanjem Ptujskem in Ljutomerskem okraju pa so se o važnih vprašanjih posvetovali prav z njim. Tako tudi v društvu pri Vidmu, zato je razumljivo, da se je odzval vabilu ob otvoritvi Doma »Matija Gubec«. Da bi tam bil govornik, pa je odklonil in rekel, da bo za govornika na podobni prireditvi 27. avgusta pri Urbanu.«²⁶ Še nazorneje je vmešavanje KPS v delo DKFD razvidno v dopolnilnem lanku *Tednika*, kjer piše: »Društva kmetijskih fantov in deklet ob sodelovanju članov partije, ki so bili funkcionarji Zveze kmetijskih fantov in deklet v Ljubljani (Štefan Kovač in Rudi Kovač inovi), ko je Prekmurje že prevladala partijska linija, je v Ptuj dosegla isti smoter preko Ivana Bratka in Jožeta Lacka.«²⁷

Izvirni in citati iz nekaterih pisem tov. Jožka Tomažiča, predsedniku GOZ, tov. Ivanu Kronovšku v letih 1933–1936

- *Vitan*, 4. oktobra 1933: Zadeva I: »... pripravil sem lanski sestanek v Šalovcih, z namenom, da se okrog 20 fantov in deklet pridruži bolfenškemu društvu.« Zadeva II: »...sestanek v našem društvu (zavednost, disciplina in še kaj primernega).« Zadeva III: »...ustanovni sestanek pri Sv. Miklavžu, kar še ni dogovorjeno, a upam, da bo šlo. (Župnik hoče sam ustanoviti društvo pod istim imenom!) ... » e ti je prav, recimo 22. oktobra, e ne pa 29., ko bo menda trgategv že mimo. Dva sestanka sta lahko v nedeljo, eden pa v ponedeljek. Vabim te, da ob tej priliki sestankov ostaneš še par dni moj gost in gorice boš videl ter navade naših ljudi ob trgatvi. Ali je treba sestanke kam prijaviti (srez – na elništvo)? ... .
- *Vitan*, 18. oktobra 1933: »... Prosim, pridi zagotovo 22. oktobra ob pol 8. uri v Središče (lahko malo na vlaku prespiš). Jaz te čakam na kolodvoru. Sestanek pri Sv. Miklavžu bo ob pol 3. uri, v Šalovcih pa zvečer ob 8. uri, v ponedeljek zvečer pa pri Zabavniku v Jastrebcih za naše lanstvo....«.
- *Vitan*, 25. oktobra 1933: .... » Pošiljam ti poročila Šalovci, Miklavž, obenem pa prilagam dopise za – KMETSKI LIST. 5. novembra bomo v Vuzmetincih imeli *Vinsko trgategv*, da pri Miklavžu malo vidijo, kako je treba stvar aranžirati...«

²⁶ Ptujski tednik, 4. 9. 1959.

²⁷ Prav tam, 18. 9. 1959. Manipulacija z Lackom me spominja na podobnost z doživljanjem rojaka Jožeta Kereniča, ki je bil prav tako vnet privrženec Zveze kmetijskih fantov in deklet in je doživel podobno usodo kot Lacko. (Op. av.)

- *Vitan*, 2. decembra 1933: ...»Glede našega pododbora še ne morem nič reči. Nas je pa še premalo. Središče, Sv. Bolfenk, Sv. Lovrenc. No, e bodo zaživeli še pri Sv. Miklavžu, v Šalovcih, potem bi že mogoče šlo. Ko bi se še vsaj v Loperšicah zdramili, v Središču pa ti malo podregaj. Kdo bi pa naj to vodil? Stvar ni tako lahka, saj veš, da je s Središčanci težko delati, ker so »sami zase«. e pa bi glede števila bili poklicani, da stvar vodijo? Tam po Kranjskem in Savinjski dolini so razvitejši kot mi na Murskem in Dravskem polju! Zdaj si bomo uredili vsako nedeljo v jutro in popoldan poslušanje kmetijskega predavanja na radiu pri meni in še mogoče pri šolskem upravitelju. Ali bi se dala predavanja s pomočjo filma enkrat v februarju urediti tudi pri nas, v Središču, v Šalovcih, Miklavžu – film vleče! Vina sem pri Jeruzalemu dobil manj, a je zadovoljive kvalitete. ...«
- *Vitan*, 6. decembra 1933: .... »Trgovišče je precej zanimivo. Tov. Kumer, brat Lojzeta, ima mariborsko kmetijsko šolo. Velikonedeljski dekan pravi, da je društvo nevarno. Svetoval sem mu, da po tistem zbere 5 članov in podpišejo pravila. Glede našega pododbora pa bom po svojih močeh že pomagal, nikakor pa ne morem prevzeti vodstva iz sledečih razlogov: 1. moj prosti čas je omejen zlasti poleti, da bi tudi funkcijo v domačem društvu odložil, pa tudi žali bog je nimam komu izročiti, da bi naše društvo vodil. 2. tudi gmotni položaj mi ne dovoljuje. 3. se ne utim dovolj sposobnega. Tudi moje razrahljano zdravje ni najmanjši vzrok. Koliko pa mi bo mogoče, bom pa vedno pomagal.«²⁸
- *Vitan*, 25. januarja 1934: »Dragi Ivane! Imam dva lana, ki bi prišla v poštev za te aj, imata pa prazne žepe. Razen voznine jima ne morem več dati. Tudi sam sem »zimsko suh«. Za oba znaša voznina sem in tja 150 DIN in več ne zmore naša blagajna. 14. januarja smo imeli društveni večer, 2. februarja pa bo premiera »Pogodba«, za katero pridno vežbamo. Več osebno! ...«
- *Vitan*, 19. marca 1934: »Lojzka je prišla posebno razigrana domov. V treh urah mi ni mogla vsega povedati. Vse ji je ugajalo v Ljubljani. Priznati timoram, da si s te ajem imel mnogo dela. V eraj smo v naši šoli predvajali film o jetiki – *Dva brata* in pa *Higiena vasi*. Aparat in akumulatorje je nam prinesel brezplačno ekonomski Državnega

²⁸ Kljub za etnemu upiranju je vendar vodilno funkcijo Pododbora Ptuj sprejel in ga uspešno in požrtvovalno vodil vse do za etka vojne. (Op. av.)

zdravstvenega doma iz Maribora, le prevoz, hrano in preno, iše sem mu priskrbel. Gledalcev je bilo nabito polno. Za Sv. Bolfenk je to bil prvi film. Tri in pol ure je trajalo. Še bomo ustanovili pododbor in boš kaj prišel, potem si rezerviraj kak dan za »Prlekija privat«, ...«

- *Vitan, 22. aprila 1934:* ...»Da ne bi vsi tekali v pripravah za ustanovitev pododбора, je potrebno, da v Ormož povabimo po 2 do 3 iz vsakega društva in še od tam, kjer je upanje, da se društvo ustanovi. (N.p. Kumra iz Trgovišča, koga iz Osluševcev, iz Ormoža, n. p. Zor i a.) Najbolje, da na društva Ptujskega sreza pošlješ vabila ti, ker se na moje privatno vabilo ne bi vsi udeležili. Za mene bi bil primeren datum 27. maj ali pa 3. junij. Primeren prostor je dvorana Skorina ali posebna soba Hotel Rajh – 8. ura. ...« Za binkoštni ponedeljek priredimo na dvorišču u Košarja Miklovo Zalo, že mesec dni vežbamo vsako večer. Kdaj bo zvezna tekma? ...
- *Vitan, 12. maja 1934:* ...»Za Ormož dnevni red postavi, kot želiš, n. p.: otvoritev, poročilo – govor delegata Zveze, volitve, na rt, slušajnosti. Škrjanec bo prevzel Loperšice, Pušence in Hum. Za Šalovce, Miklavž poskrbim jaz. Direktno pa še pošlji vabilo Stanku Zor i u in Lojzetu Kumru. Danica Petovar - »Sokol« - h i poslanca iz Ivanjkovcev pride ali koga pošlje. ...«
- *Vitan, 31. maja 1934:* ... » Pošlji štampiljko za pododbor, 2 izvoda društvenih pravil, tekmovalne pole za žanjice (16 kom), pa kolesarske in jahaške znake. Ti dobiš zelene srajce, mi eno pošlji. Te iskreno pozdravlja Tvoj J. T. ... «
- *Vitan, 16. julija 1934:* ...» V nedeljo 22. t.m. je seja pododбора in bo sklenjeno o kmetskem prazniku v Ormožu - glej, da boš tam! V nedeljo 15. t. m. sem bil na tekmi žanjic pri Sv. Lovrencu – veš, so pa za etniki.²⁹ Tudi tov. Kreft je bil tam in je govoril – moram reči zelo dobro. Povabil me je za 12. avgust v Sv. Jurij. Kot izgleda, bo vendar za te gibati svojo okolico. Ko bi vsaj v pododboru imeli enega dobrega govornika, ki bi šel naokoli! Tudi Hajdinani so prišli.«
- *Vitan, 23. avgust 1934³⁰* »...napis na slavlolu: *Prijatelji kmetske grude – pozdravljeni!* Konjeniki, 200 kolesarjev, 25 koscev, 12

okrašenih vozov, 16 godbenikov »Sokola« iz Središča, gasilci in povorka v Pavlovce na travnik Ivana Kralja. Do 3.000 ljudi in govori gospoda bana dr. Marušiča, senatorja Ravnikarja, srezkega na elnika dr. Bratina, poslanca Lovra Petovarja in Mravljeta, banskega svetnika dr. Trstenjaka ter zastopnika mestne občine Ormoža Ludvika Kuhariča in predsednika doma občine Humplavca. Seveda naših z vrha Zveze in Pododбора Ptuj ne smem pozabiti.« ... »Podrobno poročilo o prireditvi še sledi. Slik s prireditve še nisem dobil. Iskrena hvala da si mi pomagal v Pavlovcih kakor tudi za lep govor. « ...

- *Središče, 2. septembra 1934:* »Grem iz Ormoža – tretje redne seje, pa ti pišem med potjo. Na »Tabor« v Ljubljano od Bolfenka pošljem dva. Plakate sem danes razobesil v Ormožu, v Ptuj pa sem poslal po pošti Cestniku «...»
- *Vitan, 24. septembra 1834:* »...7. oktobra bo na Humu ustanovni občinski zbor pa pridi kot delegat Zveze. Vabilo je obenem za trgatega za več dni. Pa če bi hotel kaj »nežnega vzeti s seboj«, jaz tudi ne bi imel »ni proti«, bi jo pa predstavili kot »sestri no«!« ...
- *Vitan, 3. april 1935³¹:* »Kam je priplula politika – daj mi malo napiši, ko bo Zorjanova prišla iz te aja.«
- *Vitan, 11. maja 1935:* 2. junija bo v Ormožu Vinski kongres, 3. pa bo izlet v Jeruzalem in v Haloze. Pridi, da boš videl tudi vinogradnike in ne samo hmeljarje!
- *Vitan, 1. septembra 1935:* »Danes se je pripetila zelo neljuba kolobocija, ki se bo vrag večer kako konala. V Ljutomeru je bil napovedan »Makov shod«, ki pa od oblasti v zadnjem času ni dobil dovoljenja in so orožniki morali gnati ljudi s silo domov z vodnimi curki in s streljanjem v zrak, pri čemer je eden orožnik pogнал kroglo med množico, ki je zadela smrtno nekega Mavriča iz Vitana in ranila nekega Medika iz Lačevsi, ki so ga dali v soboško bolnico. Tudi lažje ranjenih je bilo več. Ustreljenega Mavriča so med tem, ko to pišem (nedelja večer), pripeljali domov, da bo tu pokopan. Kdo nosi krivdo, še ni jasno. Gotovo je to nedolžna žrtev, ker se on ni nikoli brigal za politiko niti ni bil v nobenem društvu, pa če ga je

²⁹ Mislim, da je šlo za Sv. Lovrenc na Dravskem polju. (Op. av.)

³⁰ Mislim, da gre v tem pismu za obujanje še svežih vtisov s pravkar minulega kmetskega praznika v Ormožu, ki je bil napovedan za 20. avgust. (Op. av.)

³¹ V tem letu je večina pisem predsedniku zveze tov. Ivanu Kronovšku že napisana na pisalnem stroju, le poštna dopisnice in razglednice so še napisane ročno. Iz tega pisma je tudi videti, da »vsega« tudi v pismih ni bilo varno zapisati. (Op. av.)

neki sosed povabil, da sta šla v Ljutomer na »shod«. Te iskreno pozdravlja tvoj Joško!³²

- *Vitan, 11. septembra 1935:* »Kako je kaj odjeknil tragi ni dogodek v Ljubljani? Nas je par sedelo pri radiu, ko smo akali 8.h zve er in izvedeli novico in ker nismo mogli verjeti, zato smo še akali pri aparatu do polno i, da smo ujeli im ve potrjenih vesti. Tudi v eraj tu ni nih e ni delal, ljudje so še vedno prišli vprašat za nove vesti in postopali v gru ah in razgovarjali.«
- *Vitan, 18. junija 1936:* Hvala lepa za razglednico iz Berlina.
- *Vitan, 15. julija 1936:* Mislim, da si boš še ogledal veliko olimpijsko prireditev v Berlinu.
- *Vitan, 15. septembra 1936:* Predlagam in Te vabim na sejo GOZ 27. sept. pri meni v Jeruzalemu. Ti napiši im prej vabila. Ali še naj povabim dr. Rosino, Gerželja, Krefta ali še koga? Povabil bi še fante iz Pododbora – Holca, Cestnika, Neubauerja, Šavoro, Prepeleca, Ekarta, Zelenika in Otorepca. Morebiti bi Krefta in Rosino samo na popoldan povabili!³³

Zadnje Tomaži evo pismo Ivanu Kronovšku, ki je še ohranjeno in arhivirano na Inštitutu novejšje zgodovine Slovenije, je datirano s 30. novembrom 1936.

»Tov. Joško Tomaži je živel in umrl kot gospod«

Z aprilom 1941 se je vse obrnilo. Tudi društva, ki se formalno niso vodila kot politične stranke, so z nastopom nemške oblasti prenehala obstojati. Kadri le-teh, ki pri novih gospodarjih niso bili prokomunisti no zaznamovani in se niso zatekli v gozdove, so v nekem smislu postali njihova opora, ne da bi se tega sami zavedali. Zato se ni udititi, da so se njihove kmetije v ugodnejših razmerah kmalu opremile z modernejšimi kmetijskimi stroji nemške proizvodnje.

Na ta na in so lahko tudi krajani Sv. Bolfenka in okoli ani videli prvi traktor prav na dvoriš u Ortsbaurnführerja Tomaži a, kot se je reklo vodilnemu kmetu v nekem kraju. Seveda ob tem ni nepomembno,

³² Spretno formulirana izjava, ki je nato postala tudi oblastna, je tako rešila pred zapletom ZKFD in NJIVO, kakor tudi samega inciatorja oziroma govornika Keren i a, saj je nato še lahko v miru kon al študij in na koncu celo bil nastavljen za profesorja na nižji gimnaziji v Radgoni. Ob obletnicah tega tragi nega dogodka pa je ob grobu Alojza Mavri a Keren i s somišljeniki prirejal krajša spominska sre anja. (Op. av.)

³³ V knjigi *Pot kme kega ljudstva v OF* je navedeno (str. 323), da je bilo zasedanje GOZ na Jeruzalemu 4. oktobra. (Op. av.)

da je bil bivši predsednik Zveze kmetijskih fantov in deklet Ivan Kronovšek, ki so ga v nemškem kmetijskem ministrstvu že pred vojno upoštevali, tudi Tomaži ev osebni prijatelj.

Slika 5: Joško na traktorju pred doma ijo, leta 1944.

Ni udno tudi to, da se je tov. Tomaži znašel v zaporu, im so maja 1945 zavlادali komunisti. Kot vedno iznajdljiv pa se je tudi tokrat »izmazal« in bil že ob koncu leta na prostosti. Po presoji takratnih dejstev in današnjega znanja o praksi takratne oblasti je bila tedaj zanj sre na okoliš ina tudi ta, da je dosegel »sodniško-oblastni kompromis«. Namre , ko se je ez leto, dve za el »socializem na vasi« v pravem pomenu besede, je postal »zgodni kolhoznik« na Kogu. Na veliko za udenje vseh na Kogu in še zlasti kmetov, ki so jih prav tako silili v »koko«, je namre Tomaži svoje veliko posestvo prostovoljno vpisal v KOZ-o in tako postal »brezmadežen državljani«. Pri dosegu brezmadežnosti pa ne smemo spregledati tudi tega, da se je njegov stari prijatelj tov. Ivan Kronovšek konec leta 1944 odpravil med partizane in tako tudi po vojni postal vpliven lovek v Sloveniji³⁴. O tem še žive a društvena sodelavka ga.

³⁴ Košmrlj, *Pot kme kega ljudstva v OF*, str. 157.

Mimika Sever – Novak pravi, da je sprva pri reševanju Tomaži a iz zapora v Mariboru slabo kazalo, saj naj ne bi bil niti vpisan v evidenco zapornikov, kar naj bi tedaj pomenilo, kot tudi danes vemo, loveka likvidirati brez sojenja. Zanj naj bi se tudi zavzel njegov nekdanji sodelavec dr. Rosina, ki ga v sestavku ve krat omenjam. Po razpadu KOZ leta 1953 je tudi Tomaži dobil posestvo nazaj, razen »Jeruzalema«³⁵, ki mu je bil odvzet po Kardeljevem Zakonu o vini arskih odnosih.

Slika 6: Vidimo ga tudi pri organizaciji gospodinjske razstave 4. 4. 1954.

Slika 7: Joško s »topolin kom v 60. letih Titove Jugoslavije.

Tov. Joško Tomaži tudi po »kolhozniški karieri« ni mogel iz svoje kože. V petdesetih letih je bil ponovno gonilna sila rojstnega kraja, saj je po vsej Jugoslaviji neumorno nabavljal staro in tudi novo bakreno žico. Bil je namre predsednik elektrifikacijskega odbora na Kogu, ki se lahko pohvali, da smo na Kogu in v sosednjih vaseh Hrvaške že leta 1951 dobili elektriko. Aktivno pa je deloval tudi še drugje.

Slika 8: Njegovo veselje po vojni je bil tudi BMW.

Tudi v Avto-moto društvu Središ e so ga imeli radi, saj je bil organizator in s svojim BMW motorjem tudi »dirka« na mnogih manifestacijskih prireditvah Ljudske tehnike. Tekmovalne trase so po navadi vodile po prašni cesti mimo njegovega doma na Vitanu ter naprej skozi La aves in preko strmega Bajzeka ter Koga nazaj v Središ e. V poznejših letih pa je bil zvest svojemu topolin ku in nato še amiju. Sam pa se ga najbolj spominjam, ko sem ga kot več ega avtomobilskega popotnika leta 1960 obiskal na domu, da mi je nesebi no svetoval, kako je možno z avtom priti do dolo enih to k v avstrijskem Gradcu. V kabinetu, kjer je imel polne police papirjev in publikacij, je iz pisalne mize, na kateri sta še bila pisalni stroj in radioaparater, izvlekel uli no karto tega mesta in mi predlagano pot tudi narisal na list papirja.

Ob pisanju tega prispevka pa sem se ponovno zatekel na njegovo doma ijo na Vitanu, kjer sedaj gospodarijo tisti ljudje, ki so poskrbeli za njegovo starost. V zrelih letih se je sicer poro il, a potomcev ni imel.

In prav pri njih – Mlinari evih na Vitanu – sem dobil navdih, kako naj zapišem v naslovu tega – zadnjega poglavja. Iz istega vira so tudi fotografije. Na koncu pa sem obiskal še živo pri o tega dogajanja gospo Mimiko Sever – dekl. priimek Novak, ki sem jo kot nekdanjo predsednico Ženskega aktiva v Pododboru Ptuj že omenjal. Obema družinama se lepo zahvaljujem za dodatne informacije.

Rojak Joško Tomaži z Vitana je svoje bogato in zlasti pestro življenje, kot ga menda ni živel nih e pri Sv. Bolfenku na Kogu, kon al v 80. letu, ko je neko no za ve no zaspal.

³⁵ Prav tam, str. 323.

Slika 9: Jožko in žena Trezika pred hišnim pragom, 3. maja 1977.

Ključne besede

Kulturne in športne aktivnosti, podeželska mladina, 1918–1941, Jožko Tomažič, društva kmečkih fantov in deklet.

Ustni viri

- Marija Sever (Novak), aktivistka DKFD pri Sv. Bolfenku in v Pododboru Ptuj.
- Lastni spomini.

Pisni viri

- Arhiv republike Slovenije (AS), 1679 fond »Ivan Kronovšek«, fasc. 3.
- *Gruda*: mesečnik za ljudsko prosveto, glasilo ZKFD v Ljubljani (od 1924. do marca 1941).
- *Ptujski tednik*, 4. 9. in 18. 9. 1959/XII.
- *Večer*, Sobotna priloga, 21. 6. 2008.

Literatura

- Drago KOŠMRLJ, Živa KRAJGER: *Hiša za gradom št. 1*. Ljubljana, 1987.
- Drago KOŠMRLJ, Janko LIŠKA: Pot kmečkega ljudstva v OF. *Kmečki glas*, Ljubljana, 1986.
- Ljubica ŠULIGOJ: Ptujski okraj med svetovnimi vojnami v luči skupšinskih volitev. *asopis za zgodovino in narodopisje*, št. 1/1996.

Fotografije

Iz arhiva družine Mlinari, oskrbniške družine Jožka Tomažiča z Vitana.

Povzetek

V lanki je prikazan razvoj Društev kmečkih fantov in deklet (DKFD) v tedanjem ormoško – ptujskem okolišju s poudarkom na društvu s Sv. Bolfenka pri Središču (današnji Kog). Predstavljen je kronološki pregled aktivnosti omenjenih društev z navedbo povzetkov in citatov dogodkov iz rubrike Iz naših organizacij, ki jih je po navadi društveno glasilo objavljalo z enomesnim zamikom. Poudarjena pa je tudi vloga Jožka Tomažiča z Vitana, ki je bil gonilna sila domačega društva, tvorec Pododbora Zveze Ptuj ter podpredsednik Glavnega odbora zveze (GOZ) v Ljubljani. O njegovi vlogi pri aji tudi predstavljeni izvirni citati iz nekaterih Tomažičevih pisem predsedniku GOZ Ivanu Kronovščku v letih 1933–1936.